

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ ПАРАДИГМИ ШКІЛЬНИЦТВА УКРАЇНИ Й АВСТРІЇ: ІСТОРИКО-КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ (ДРУГА ПОЛОВИНА XX – ПОЧАТОК XXI СТОЛІТТЯ)

Куцюк Д. Ю.

здобувачка третього (освітньо-наукового) ступеня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
ORCID ID: 0009-0003-7453-4195

У статті представлено результати історико-компаративного аналізу трансформації гендерної парадигми системи шкільної освіти України й Австрії впродовж другої половини XX – початку XXI століття. Простежено особливості генези гендерної освіти учнівської молоді як педагогічного феномена в контексті суспільно-політичних та історичних змін, а також освітніх реформ в обох країнах. Вивчено нормативно-правові акти України й Австрії, які забезпечують реалізацію гендерних підходів у шкільній практиці, зокрема державні освітні стандарти, міжнародні документи та рекомендації міністерств освіти. Досліджено специфіку впровадження гендерно-чутливих підходів у зміст шкільної освіти, структуру навчальних програм і підручників, фахову підготовку вчителів у зазначених країнах.

Ключові слова: шкільна освіта, гендерний підхід, учнівська молодь, освітня система, історико-компаративний аналіз.

Kutsiuk D. Yu. Transformation of the gender paradigm of schooling in Ukraine and Austria: historical and comparative analysis (second half of the XXth – beginning of the XXIth centuries)

The article presents the results of a historical and comparative analysis of the transformation of the gender paradigm of the school education system of Ukraine and Austria during the second half of the XXth – beginning of the XXIth centuries. It is traced the peculiarities of the genesis of gender education of student youth as a pedagogical phenomenon in the context of socio-political and historical changes, as well as educational reforms in both countries. The legal acts of Ukraine and Austria, which ensure the implementation of gender approaches in school education, including state educational standards, international documents and recommendations of the ministries of education, are studied. The specifics of the implementation of gender-sensitive approaches in the content of school education, the structure of curricula and textbooks, and professional training of teachers in these countries are studied.

Key words: school education, gender approach, student youth, education system, historical and comparative analysis.

Вступ. Набуття Україною статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу у 2022 році вимагає розбудови в країні паритетної демократії – моделі рівноправного громадянського співжиття, що передбачає виховання юного покоління в дусі демократизму, гендерної рівності та взаємоповаги [8, с. 15].

У контексті євроінтеграційних процесів постає гостра потреба не лише в трансформації змісту української шкільної освіти й адаптації навчальних програм і матеріалів відповідно до сучасних освітніх стандартів, а й у переосмисленні гендерної парадигми як складника демократичного суспільства.

Інтеграція гендерно-орієнтованих підходів у шкільну практику – украй важлива передумова виховання нової генерації громадян, які здатні творити безпечне й демократичне суспільство, спроможні підтримувати справедливість та інклюзивність у ньому. Наявність гендерного компонента в навчальних програмах, матеріалах і підручниках сприяє впровадженню ідей рівності, поваги й недискримінації в зміст шкільної освіти. Адже саме це формує орієнтований на демократичні цінності та соціальну справедливість світогляд юного покоління.

Особливості становлення й розвитку гендерних підходів до освіти й виховання школярів в Україні були в центрі уваги О. Петренко, Л. Березівської, Ховрякової, О. Гончаренко, Л. Магдюк, Т. Дороніної, В. Вакуленко, Т. Кравченко. Порівняльний аналіз сучасного стану вітчизняної та європейської гендерної політики у сфері шкільної освіти проводили І. Стражнікова, Л. Юда, М. Клименко, Я. Василь, Л. Загоруйко. Однак, незважаючи на численні дослідження, присвячені розвитку гендерної освіти в шкільній освіті, певні аспекти цієї проблеми досі залишаються недостатньо вивченими. Тому здійснення історико-компаративного аналізу трансформації гендерної парадигми шкільництва України й Австрії є актуальним для наступних теоретичних та емпіричних досліджень, оскільки це дає змогу простежити еволюцію гендерних практик у різних соціокультурних умовах, а також окреслити потенціал наступної адаптації української освітньої системи до європейської норм і стандартів.

Метою дослідження є здійснення історико-компаративного аналізу трансформації гендерної парадигми шкільної освіти в Україні й Австрії впродовж другої половини XX – початку XXI століття.

Методи та методики дослідження. У процесі дослідження використано комплекс методів: загальнонаукові – аналіз, синтез та узагальнення; історичні – порівняльно-історичний для простеження процесів еволюції гендерної парадигми шкільництва, що відбувалися в освітніх системах України й Австрії в розвитку та логічній послідовності, їх зіставлення, виявлення спільного й відмінного; ретроспективний – для глибшого розуміння проблеми гендерного виміру освіти й використання позитивного надбання минулого в сучасній шкільній освіті.

Результати. Шкільна освіта відіграє важливу роль у розвитку й соціалізації особистості. За означенням українського дослідника О. Шевчука, школа – первинний інститут соціалізації кожної дитини, а отже, основна мета шкільної освіти полягає не лише у формуванні знань, умінь і навичок здобувачів освіти, а також у засвоєнні школярами базових соціальних навичок, норм і цінностей [17].

Саме здобуття шкільної освіти, на думку О. Павлюк, дає змогу для наступного безперервного навчання та самостійного професійного розвитку особистості [10, с. 167].

Отже, шкільна освіта – основа розвитку держави, тому що вона забезпечує підготовку юного покоління до майбутньої активної участі в суспільному й економічному житті своєї країни.

Суттєво важливим складником освітнього процесу в закладах шкільної освіти є освітнє середовище, яке створює сприятливі умови для всебічного розвитку індивідуальних здібностей і задатків кожного учня. Якість освітнього середовища впливає на ефективність засвоєння учнями певних знань, умінь і навичок, формування моральних норм і цінностей, розвиток мислення здобувачів освіти й забезпечення психологічного комфорту для всіх учасників освітнього процесу.

Здійснення систематичної просвітницької роботи, спрямованої на подолання стійких гендерних упереджень у свідомості здобувачів освіти є запорукою безпечного й інклюзивного освітнього середовища, у якому панує атмосфера взаємоповаги між усіма учасниками освітнього процесу. Така організація навчально-виховного процесу дає змогу сформувати в школярів толерантне ставлення до поглядів, переконань, віросповідання, етнічного походження, статі чи соціального становища інших людей [5, с. 318].

Упродовж розвитку української педагогіки й шкільництва підходи до навчання та виховання школярів зазнавали значних трансформацій. Від традиційної патріархальної моделі, що закріплювала у свідомості учнів стереотипні уявлення про роль чоловіка і жінки, вітчизняна школа поступово перейшла до впровадження ідей паритетності й недискримінації в освітній простір.

На теренах України в радянський період розвитку питання про доцільність існування системи роздільного навчання хлопців і дівчат у школах було порушено на початку 50-х років XX століття, адже за останні роки свого розвитку така освітня модель продемонструвала значно нижчі показники ефективності, ніж очікувалося. Роздільне навчання не забезпечило належний рівень якості середньої освіти,

як це було передбачено на етапі імплементації, а його реалізація виявилася надмірно фінансово обтяжливою для державного бюджету. Крім того, населення також не виявило значної зацікавленості щодо збереження роздільного навчання [12, с. 338]. Тож усе це вплинуло на перегляд радянською владою підходів до організації освітнього процесу в закладах шкільної освіти.

Публічна дискусія щодо переваг і недоліків спільного й роздільного навчання школярів набрала особливих темпів впродовж 1950–1953 років. Унаслідок полеміки, більшість радянських фахівців дійшла висновку, що спільне навчання є більш ефективним для формування гармонійно розвиненої особистості, а найголовніше, воно сприяє соціокультурному й економічному розвитку суспільства [12, с. 339].

У липні 1954 року Постановою Ради Міністрів СРСР «Про введення спільного навчання в школах Москви, Ленінграду та інших міст» затверджено інтеграцію спільного навчання в радянську шкільну практику починаючи з 1954/1955 навчального року. У Радянській Україні спільне навчання школярів чоловічої і жіночої статі регламентував наказ Міносвіти УРСР «Про введення спільного навчання в школах Української РСР» [4, с. 38].

Так, спільне навчання хлопців і дівчат у початковій і середній радянській школі стало загальноприйнятою практикою, тоді як роздільна форма організації освітнього процесу зберігалася тільки на уроках з військової допризовної підготовки [4, с. 39].

Незважаючи на нормативно-правове забезпечення гендерної рівності у сфері освіти, протягом тривалого періоду часу в радянському шкільному середовищі все ще зберігалася гендерна асиметрія освітнього простору, а також простежувалася стійка тенденція до наголошення на певних відмінностях між школярами чоловічої та жіночої статі. Усе через те, що навчально-виховний процес у школах Радянської України був спрямований на формування поведінкових патернів учнів відповідно до їхніх статевих ознак. Такий відступ від егалітарної парадигми освіти й виховання учнівської молоді зумовив інституалізацію гендерних розрізнень в освітньому середовищі шкіл,

у межах яких панівна позиція завжди надавалася саме маскулінному ідеалу [4; 12].

У період з 1954 по 1964 роки, який загальновідомий як хрущовська «відлига», відбулося певне пом'якшення тотального ідеологічного контролю й політичного режиму. 17 квітня 1959 року Верховна Рада УРСР прийняла Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР», відповідно до якого радянська освітня політика ґрунтувалася на таких принципах:

- безпосередній зв'язок навчання з реальним життям (підготовка школярів до суспільно корисної діяльності);
- професіоналізація (поєднання загальноосвітнього й виробничого навчання);
- політехнічний (інтеграція здобутих загальнонаукових знань із трудовим і технічним навчанням);
- ідеологічний (виховання учнів у дусі комуністичних цінностей) [1, с. 107].

З тих пір основна мета освітнього процесу в школах полягала у формуванні радянського гендерного порядку, у якому залученість жінки до виробництва тісно поєднувалася з виконанням її сімейних функцій. Такий синтез виявлявся у фрагментарному характері гендерної освіти й виховання школярів, як-от: соціалізація юного покоління відповідно до ідеологічної моделі «ідеального радянського громадянина» [11].

Натомість в Австрії, з огляду на високий рівень безробіття після Другої світової війни, який дав роботодавцям змогу здійснювати добір на певні посади з-поміж численної кількості кандидатів і, відповідно, нівелював потребу в попередньому професійному навчанні працівників, можливість модернізації системи шкільної освіти не розглядалася до 60-х років XX століття.

З метою стандартизації мережі закладів шкільної освіти в 1962 році Федеральне міністерство освіти Австрії схвалило Закон «Про школи» (Schulgesetzwerk 1962), який запровадив обов'язкову дев'ятирічну шкільну освіту, усунув на законодавчому рівні будь-які розрізнення за біологічною статтю в освітній сфері, а також зняв із жінок обмеження щодо доступу до освіти [18; 21].

Роздільне навчання в австрійському шкільництві практикувалося до 1975 року, а саме до моменту ухвалення Закону про шкільну організацію. П'ята поправка до цього нормативно-правового акта (die 5. Schulorganisationsgesetz-Novelle 1975) гарантувала кожному учневі рівні можливості на здобуття освіти незалежно від його національності, статі, віку, соціального статусу, релігійних переконань тощо [24, с. 10].

Водночас шкільництво Радянської України в умовах стагнаційних процесів епохи застою протягом 1964–1984 років зазнало структурних і змістових трансформацій унаслідок науково-технічного поступу [1, с. 108–109]. Наприклад, до навчального плану радянської школи було введено факультативи за вибором у другій половині 1970-х років. Серед них ключову роль у гендерній освіті й вихованні школярів відігравали факультативні заняття: «Гігієнічне і статеве виховання дітей» для учнів 8 класів та «Етика і психологія сімейного життя» – для 9 класів, які з 1980-х років трансформовані в такі обов'язкові курси, як «Людина і її здоров'я» та «Етика і психологія сімейного життя» відповідно [13].

У цей час функцію рупора державної освітньої політики в УРСР, спрямованої на ідеологічне забезпечення підготовки школярів до майбутнього сімейного життя, було покладено на педагогічний журнал «Сім'я і школа». У його публікаціях окреслювалися суто «чоловічі» та «жіночі» види трудової діяльності; закріплювалися уявлення про гендерно-диференційовані соціальні ролі; обґрунтовувалася потреба в комплексній підготовці юного покоління до створення сім'ї; здійснювалося просвітництво батьків щодо морально-етичних засад сімейного виховання; акцентувалася увага на материнстві як на головному соціальному призначенні жінки й водночас наголошувалося на необхідності її активної участі в суспільному виробництві [16, с. 31–32].

Демократизація суспільного життя й політика гласності, а також деуніфікація, деідеологізація та націоналізація шкільної освіти стали сутнісними ознаками доби перебудови (1985–1991 роки). Схвалення Міністерством народної освіти УРСР Закону «Про мови в Українській РСР» (1989) і затвердження

Декларації про державний суверенітет України (1990) ознаменували зародження національної системи шкільної освіти шляхом створення нової нормативно-правової бази галузі освіти, інтеграції національного компонента в зміст освіти, виховання юного покоління й відновлення української школи [2, с. 17–18].

Тимчасом характерною рисою розвитку гендерної парадигми шкільництва Австрії упродовж 80–90-х років XX століття став поступовий перехід до принципів рівності, інклюзії та недискримінації в закладах шкільної освіти країни.

Передусім така трансформація освітнього простору зумовлена ратифікацією Австрією низки міжнародних нормативно-правових актів щодо забезпечення гендерної рівності, з-поміж яких – Конвенція ООН про ліквідацію дискримінації щодо жінок (CEDAW) (1982), Конвенція про права дитини (1992), Пекінська декларація та Платформа Дій (1995), Амстердамський договір (1997).

Крім того, 1 січня 1995 року Австрія увійшла до складу Європейського Союзу, який оснований на таких цінностях, як повага до людської гідності, демократія, свобода, рівність і верховенство права.

У 1989 році засновано Департамент з питань освіти дівчат і жінок (Abteilung für Mädchen- und Frauenbildung) у Федеральному міністерстві освіти і мистецтв Австрії. Його мета полягала в забезпеченні гендерної рівності в галузі освіти країни [24, с. 20].

Згодом, у 1997 році, міністр освіти, науки та культури Австрії Е. Герер (E. Gehrер) представила «План дій 2000» (Aktionsplan 2000), що містив «99 заходів, спрямованих на підтримку гендерного рівноправ'я в системі шкільної освіти й освіти дорослих» (99 Maßnahmen zur Förderung der Gleichstellung im Bereich von Schulen und Erwachsenenbildung) [24; 25].

Отже, уже у 2000 році вперше інтегровано дидактичний принцип «свідомого спільного навчання» (Bewusste Koedukation) у зміст навчальних програм закладів шкільної освіти Австрії [21]. Відтоді спільне навчання передбачало не лише одночасне здобуття освіти хлопцями та дівчатами, а й цілеспрямоване формування як гендерної культури школярів, так і гендерної компетентності педагогів [24].

Другий «План дій 2003» (Aktionsplan 2003), який іменувався «Гендерна інтеграція та просування жінок у школі й освіті дорослих» (Gender-Mainstreaming & Frauenförderung in Schule und Erwachsenenbildung), упроваджений задля забезпечення комплексного підходу до реалізації стратегій гендерної рівності через налагодження взаємодії між усіма ступенями освіти в Австрії [24; 27].

Спершу передбачалося, що «План дій 2003» реалізовуватиметься упродовж 2001–2003 років, однак згодом строк його чинності було пролонговано до 2006 року, але вже з наступним зосередженням на імплементації гендерних підходів в освітній процес шкіл, розвитку гендерно-чутливої освіти й профорієнтаційної роботи, унаслідок чого він отримав назву «Гендерний мейнстрімінг і гендерно-чутлива освіта» (Gender-Mainstreaming und geschlechtssensible Bildung). Саме в цей період часу численні спеціалізовані шкільні проєкти, діяльність яких була спрямована на підвищення рівня гендерної просвіти учнівської молоді, отримали підтримку від Федерального міністерства освіти, науки та культури Австрії [26, с. 83].

Проголошення Україною незалежності 24 серпня 1991 року стало каталізатором демократичних перетворень у країні, тому у вітчизняній сфері освіти було ініційовано розбудову національної моделі шкільної освіти [3, с. 265].

Відповідно до Закону України «Про освіту» (1991), деполітизація, демократизм, гуманізм, пріоритетність загальнолюдських цінностей, світськість, науковість, доступність, єдність і наступність, неперервність і різноманітність, гнучкість, прогностичність і рівність умов для повної реалізації здібностей, таланту й усебічного розвитку кожної людини – основні принципи освіти в українській державі [14].

З метою практичного втілення положень вищезазначеного законодавчого акта в 1993 році Кабінет Міністрів України ухвалив Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»), затверджену І з'їздом педагогічних працівників. Ця програма визначала розвиток і фундаментальне реформування освітньої системи як пріоритетні чинники національного відродження,

державності й демократизації суспільства в Україні [7].

З початку XXI століття Україна демонструє значний прогрес у впровадженні гендерних підходів у систему шкільної освіти. Про це свідчить удосконалення нормативно-правового забезпечення гендерної рівності в освітній сфері для адаптації вітчизняного законодавства до права Європейського Союзу. Зокрема, в окреслений період ухвалено чимало законодавчих актів і стратегій, а саме: Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» (2005), Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012), Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року (2019), Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року (2022) тощо.

У 2016 році Міністерство освіти і науки України затвердило концепцію Нової української школи (далі – НУШ), яка покликана впроваджувати особистісно-орієнтовану модель освіти в шкільну практику. У межах цієї реформи передбачено побудову освітнього процесу, що враховує індивідуальні потреби, інтереси та права здобувачів освіти. Одним із головних завдань НУШ є створення всіма педагогічними працівниками доброзичливого, підтримувального й неупередженого освітнього середовища, що сприяє розкриттю потенціалу кожної дитини [6].

Однак, як зазначають дослідниці Ю. Павленко та Н. Карапузова, попри досягнутий прогрес у законодавчій площині, нині реалізація гендерної політики у сфері шкільної освіти в Україні все ще залишається недостатньо ефективною. По-перше, це зумовлено тим, що внаслідок домінування традиційних патріархальних уявлень в українському суспільстві у вітчизняних навчальних закладах досі відтворюються традиційні гендерні стереотипи щодо образу чоловіків і жінок [9]. По-друге, на думку колективу авторів Л. Рибалко, Д. Овсяк та А. Карась, не сформована гендерна компетентність учителів є також бар'єром на шляху до успішної імплементації гендерних підходів у шкільну практику [15].

В Австрії формування гендерної компетентності педагогічних працівників стало

пріоритетним напрямом державної освітньої політики із середини 90-х років XX століття. Зокрема, Федеральне міністерство освіти, мистецтва й культури Австрії впроваджувало принцип навчання «освіта для рівності жінок і чоловіків» (Erziehung zur Gleichstellung von Frauen und Männern) у всіх закладах шкільної освіти протягом 1994–2004 років. Його основні завдання полягали в підвищенні обізнаності вчителів про різні форми дискримінації та сексизму, здійсненні оцінювання власної гендерної поведінки та її впливу на суспільні стереотипи, розвитку здатності педагогів до подолання гендерних упереджень тощо [24, с. 21].

У липні 2013 року набрав чинності Федеральний рамковий закон «Про запровадження нової програми підготовки педагогічних працівників» (Bundesrahmengesetz zur Einführung einer neuen Ausbildung für Pädagoginnen und Pädagogen) (BGBl. I Nr. 124/2013), відповідно до якого започатковано програму модернізації системи підготовки майбутніх учителів, яка передбачала інтеграцію інклюзивної освіти до змісту освітніх програм педагогічних університетів і коледжів [23].

З метою інформування педагогічної спільноти про актуальні аспекти впровадження гендерних підходів у закладах шкільної освіти Федеральне міністерство освіти, мистецтва й культури Австрії в 1990 році започаткувало видання спеціалізованого інформаційного бюлетеня «SCH.U.G.» [24, с. 20].

У 1999 році Федеральне міністерство освіти, мистецтва й культури Австрії представило «Посібник щодо представлення жінок і чоловіків у навчальних матеріалах» (Leitfaden zur Darstellung von Frauen und Männern in Unterrichtsmitteln), у якому окреслені вимоги до змісту навчальних матеріалів шкіл, а саме: акцентування уваги учнів на актуальних проблемах гендерного рівності, зображення негативних наслідків гендерної нерівності, репрезентація досягнень жінок у контексті історичних фактів або сучасних обставин тощо [22].

З моменту ухвалення у 2022 році Нового положення «Про експертні комісії з декларування придатності навчальних матеріалів» (Verordnung über die Gutachterkommissionen

zur Eignungserklärung von Unterrichtsmitteln) діє заборона на відображення як у текстових, так і візуальних навчальних матеріалах стереотипних уявлень про гендерні ролі чоловіків і жінок, адже для успішної реалізації гендерних підходів у шкільній освіті матеріали для школярів зобов'язані містити різноманітність соціальних реалій [28].

Для реалізації вищезазначеного положення Федеральне міністерство освіти, науки й досліджень Австрії у 2023 році видало посібник «Рефлексивна гендерна освіта та рівність у навчальних матеріалах» (Reflexive Geschlechterpädagogik und Gleichstellung in Unterrichtsmitteln), що призначений для осіб, залучених до аналізу, апробації та оцінювання навчальних матеріалів на їх відповідність принципам гендерної рівності [20].

Отже, вищевикладене свідчить про досить розвинену нормативно-правову базу гендерної освіти учнівської молоді в Австрії, що регламентує інтеграцію гендерних підходів у шкільну практику країни.

Висновки. Отримані результати дослідження дають змогу дійти висновку, що гендерна парадигма шкільництва як України, так й Австрії впродовж другої половини XX – початку XXI століття пройшла складний, але поступальний шлях до забезпечення гендерної рівності в освітній галузі зазначених країн. Порівняно з Україною, яка розпочала закріплювати на законодавчому рівні принципи гендерної рівності у сфері шкільної освіти лише з моменту проголошення своєї незалежності в 1991 році, генеза нормативно-правового забезпечення гендерних підходів до освіти й виховання учнівської молоді в Австрії сягає 60–70-х років XX століття.

Здійснений історико-компаративний аналіз показав, що нині неможливо однозначно стверджувати про успішність упровадження гендерних підходів у систему шкільної освіти України, оскільки у вітчизняних навчальних закладах досі транслиуються традиційні гендерні стереотипи й упередження, а рівень гендерної компетентності українських педагогів залишається недостатньо сформованим. Водночас в Австрії протягом досить тривалого часу систематично підвищується

гендерна компетентність учителів, унаслідок інтеграції гендерного складника в освітні програми педагогічних університетів і коледжів, що в поєднанні з численними рекомендаціями, постановами й указівками Феде-

рального міністерства освіти Австрії щодо змісту навчальних програм і матеріалів для шкіл сприяє більш комплексному й ефективному розвитку гендерно-чутливої системи освіти.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Реформування загальної середньої освіти в Україні у XX столітті крізь призму джерелознавства: наук.-допом. бібліогр. покажч. Вінниця : ТОВ «Твори», 2019. 251 с.
2. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти України в умовах державотворення (початок 90-х років XX ст.). *Молодь і ринок*. 2011. № 6. С. 17–21.
3. Березівська Л. Д. Реформи шкільної освіти в Україні у XX столітті: документи, матеріали і коментарі : хрестоматія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. 384 с.
4. Гончаренко О. Особливості впровадження статево-рольового виховання в середніх навчальних закладах України в 1940–1950-х роках. *Гендерна парадигма освітнього простору*. 2016. № 3/4. С. 32–40.
5. Горук Н. Врахування гендерних відмінностей в освітньому процесі. *Вісник Львівського університету. Серія «Педагогічна»*. 2009. Вип. 25. Т. 1. С. 317–322.
6. Гриневич Л. М., et. al. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / Міністерство освіти і науки України. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
7. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>.
8. Кравець В., Кікінежді О., Василькевич Я. Формування гендерно справедливого середовища у закладах освіти України: євроінтеграційний контекст. *Новий коле́гіум : науковий інформаційний журнал проблеми вищої освіти*. 2023. № 1–2(110). С. 15–23.
9. Павленко Ю. Г., Карапузова Н. Д. Гендерний підхід у розвитку креативності молодших школярів. *Основні цілі стратегії сталого розвитку: проблеми та перспективи* : матеріали І Міжнародного науково-практичного форуму (26 вересня 2024 р., м. Полтава). Полтава, 2024. С. 220–223.
10. Павлюк О. М. Теоретичні засади розвитку шкільної освіти в Україні (друга половина XX століття). *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2019. № 6(329). Ч. І. С. 164–170.
11. Петренко О. Б. Особливості гендерної освітньої політики радянської держави у період «хрущовської відлиги» (1954–1964). *Педагогічні науки : збірник наукових праць*. 2011. № 1(59). С. 15–25.
12. Петренко О. Б. Становлення гендерної освіти та виховання учнів у радянській школі (1918–1954 рр.). *Педагогічні науки : збірник наукових праць*. 2005. № 40. С. 334–340.
13. Пироженко Л. В. Реформування змісту загальної середньої освіти (середина 60-х – початок 80-х рр. XX століття) : монографія. Київ, 2013. 304 с.
14. Про освіту : Закон УРСР від 23 травня 1991р. № 1060-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#Text>.
15. Рибалко Л. С., Овсюк Д. Р., Карась А. Г. Гендерний підхід у освітянських вимірах: аналіз досвіду ініціативних педагогів. *Освіта збереже Україну!* : матеріали І Всеукраїнських Прокопенківських читань (10 червня 2022 р., м. Харків). Харків, 2022. С. 311–315.
16. Ховрякова Т. І. Розвиток ідеї підготовки учнівства до сімейного життя на шпальтах журналу «Сім'я і школа» (70–80-ті рр. XX ст.): гендерний підхід : дис.... докт. філос. : 011 «Освітні, педагогічні науки». Кривий Ріг, 2023. 282 с.
17. Шевчук О. Роль школи в соціалізації особистості. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2015. № 53. С. 423–430.
18. Bundeskanzleramt. Bericht über die Situation der Frau in Österreich. Heft 3. Bildungssituation und Bildungschancen der Frau. Wien, 1975. 123 s.
19. Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung. 286. Verordnung des Bundesministers für Bildung, Wissenschaft und Forschung, mit der die Verordnung über die Gutachterkommissionen zur Eignungserklärung von Unterrichtsmitteln geändert wird. 2022. URL: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblAuth/BGBLA_2022_II_286/BGBLA_2022_II_286.html.

20. Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung. Reflexive Geschlechterpädagogik und Gleichstellung in Unterrichtsmitteln. 2023. URL: https://pubshop.bmbwf.gv.at/index.php?rex_media_type=pubshop_download&rex_media_file=rgg_unterrichtsmittel.pdf.
21. Bundesministerium für Bildung. URL: <https://www.bmbwf.gv.at/Themen/schule/gd/meilensteine.html>.
22. Bundesministerium für Wissenschaft, Unterricht, Kunst und Kultur. Leitfaden zur Darstellung von Frauen und Männern in Unterrichtsmitteln. 2012. URL: https://pubshop.bmbwf.gv.at/index.php?rex_media_type=pubshop_download&rex_media_file=187_leitfadengeschlechter.pdf.
23. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. URL: <https://www.european-agency.org/country-information/austria/teacher-education-for-inclusive-education>.
24. Schneider C., Tanzberger R., Traunsteiner B. Unterrichtsprinzip Erziehung zur Gleichstellung von Frauen und Männern. *Informationen und Anregungen zur Umsetzung ab der 5. Schulstufe*. 2011. № 3. 169 s.
25. Seebauer R., Göttel J. Gender-fair education in Austria. *Education & gender: Gender-specific education in different countries. Historical aspects – current trends*. Münster, 2023. P. 9–24.
26. Tajalli E., Polzer E. Bildungsentwicklung in Österreich 2000/2003. Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur. Wien, 2004. 170 s.
27. United Nations. URL: <https://www.un.org/womenwatch/daw/Review/responses/AUSTRIA-English.pdf>.
28. Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung. Verordnung des Bundesministers für Bildung, Wissenschaft und Forschung, mit der die Verordnung über die Gutachterkommissionen zur Eignungserklärung von Unterrichtsmitteln geändert wird. BGBlA_2022_II_286. 2022. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/eli/bgbl/II/2022/286/20220720>.

References

1. Berezivska, L. D. (2019). Reformuvannia zahalnoi serednoi osvity v Ukraini u XX stolitti kriz pryzmu dzhereloznavstva: nauk.-dopom. bibliohr. pokazhch [Reforming general secondary education in Ukraine in the XXth century through the prism of source studies: a scientific and auxiliary bibliographic index]. Vinnytsia: TOV «Tvory» [in Ukrainian].
2. Berezivska, L. D. (2011). Reformuvannia shkilnoi osvity Ukrainy v umovakh derzhavotvorennia (pochatok 90-kh rokiv XX st.) [Reforming school education in Ukraine in the context of state formation (early 90s of the XXth century)]. *Molod i rynok*. № 6, 17–21 [in Ukrainian].
3. Berezivska, L. D. (2011). Reformy shkilnoi osvity v Ukraini u KhKh stolitti: dokumenty, materialy i komentari: khrestomatiia: navch. posib. dla stud. vyshch. navch. zakl. [Reforms of school education in Ukraine in the XXth century: documents, materials and comments: a textbook for students of higher educational institutions]. Luhansk: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].
4. Honcharenko, O. (2016). Osoblyvosti vprovadzhennia statevo-rolovoho vykhovannia v serednikh navchalnykh zakladakh Ukrainy v 1940–1950-kh rokakh [Peculiarities of the introduction of sex and role education in secondary schools of Ukraine in the 1940s and 1950s]. *Henderna paradyhma osvithnoho prostoru – The gender paradigm of the educational space*. № 3/4, 32–40 [in Ukrainian].
5. Horuk, N. (2009). Vrakhuвання gendernykh vidminnostei v osvithnomu protsesi [Taking into account gender differences in the educational process]. *Visnyk Lviv. un-tu. Ser. ped. – Bulletin of Lviv University. Ser. ped.* Vyp. 25, Vol. 1, 317–322 [in Ukrainian].
6. Hrynevych, L. M., et. al. (2016). Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [New Ukrainian School. Conceptual principles of secondary school reform]. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy – Ministry of Education and Science of Ukraine*. Retrseved from: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
7. «Derzhavna natsionalna prohrama «Osvita» («Ukraina XXI stolittia»)» [State national programme «Osvita» («Ukraina XXI stolittia»)] (Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy – Resolution Of The Cabinet Of Ministers Of Ukraine). № 896. (1993). Retrseved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
8. Kravets, V., Kikinezhdi, O. & Vasylykevych, Ya. (2023). Formuvannia henderno spravedlyvoho seredovyscha u zakladakh osvity Ukrainy: yevrointehratsiyni kontekst [Formation of a gender equitable environment in educational institutions of Ukraine: European integration context]. *Naukovyi informatsiyni zhurnal problemy vyshchoi osvity «Novyi kolehium» – Scientific information journal of higher education issues «Novyi kolehium»*. № 1–2 (110), 15–23 [in Ukrainian].
9. Pavlenko, Yu. H. & Karapuzova, N. D. Hendernyi pidkhid u rozvytku kreatyvnosti molodshykh shkoliariv [Gender approach in the development of creativity of junior schoolchildren]. *Osnovni tsili stratehii staloho*

- rozvytku: problemy ta perspektyvy: materialy I Mizhnarodnoho naukovo-praktychnoho forumu – The main goals of the sustainable development strategy: problems and prospects: materials of the I International scientific and practical forum. 26 September 2024, Poltava, 220–223 [in Ukrainian].
10. Pavliuk, O. M. (2019). Teoretychni zasady rozvytku shkilnoi osvity v Ukraini (druha polovyna XX stolittia) [Theoretical foundations of the development of school education in Ukraine (second half of the XX century)]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University*. № 6 (329), P. I, 164–170 [in Ukrainian].
 11. Petrenko, O. B. (2011). Osoblyvosti hendernoї osvitnoi polityky radianskoi derzhavy u period «khrushchovskoi vidlyhy» (1954–1964) [Features of the gender educational policy of the Soviet state during the «khrushchovska vidlyha» (1954–1964)]. *Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohichni nauky» – Collection of scientific works «Pedahohichni nauky»*. № 1 (59), 15–25 [in Ukrainian].
 12. Petrenko, O. B. (2005). Stanovlennia hendernoї osvity ta vykhovannia uchniv u radianskii shkoli (1918–1954 rr.) [Formation of gender education and upbringing of students in the Soviet school (1918–1954)]. *Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohichni nauky» – Collection of scientific works «Pedahohichni nauky»*. № 40, 334–340 [in Ukrainian].
 13. Pyrozhenko, L. V. (2013). Reformuvannia zmistu zahalnoi serednoi osvity (seredyna 60-kh – pochatok 80-kh rr. XX stolittia): monohrafiia [Reforming the content of general secondary education (mid-60s – early 80s of the XXth century): a monograph]. Kyiv [in Ukrainian].
 14. *Pro osvitu [On Education]* (Zakon URSR – Law of the UkrSSR). № 1060-XII. (1991). Retrseved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#Text> [in Ukrainian].
 15. Rybalko, L. S., Ovsiuk, D. R. & Karas, A. H. Hendernyi pidkhid u osvitianskykh vymirakh: analiz dosvidu initsiatyvnykh pedahohiv [Gender approach in educational dimensions: analysis of the experience of initiative teachers]. *Osvita zberezhe Ukrainu!: materialy I Vseukrainskykh Prokopenkivskykh chytan – Osvita zberezhe Ukrainu!: materials of the I All-Ukrainian Prokopenko Readings*. 10 June 2022, Kharkiv, 311–315 [in Ukrainian].
 16. Khovriakova, T. I. (2023). Rozvytok idei pidhotovky uchnivstva do simeinoho zhyttia na shpaltakh zhurnalnu «Simya i shkola» (70–80-ti rr. XX st.): hendernyi pidkhid [Development of the idea of preparing students for family life on the pages of the magazine «Simya i shkola» (70–80s of the XXth century): gender approach]: *dys.... doktora filosofii: 011 Osvitni, pedahohichni nauky – Dis.... PhD: 011 Educational, pedagogical sciences*. Kryvyi Rih [in Ukrainian].
 17. Shevchuk, O. (2015). Rol shkoly v sotsializatsii osobystosti [The role of school in the socialisation of personality]. *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly – Psychological and pedagogical problems of rural schools*. № 53, 423–430 [in Ukrainian].
 18. *Bericht über die Situation der Frau in Österreich* (Bundeskanzleramt). (1975). Heft 3, Wien [in German].
 19. 286. *Verordnung des Bundesministers für Bildung, Wissenschaft und Forschung, mit der die Verordnung über die Gutachterkommissionen zur Eignungserklärung von Unterrichtsmitteln geändert wird* (Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung). (2022). Retrseved from https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblAuth/BGBLA_2022_II_286/BGBLA_2022_II_286.html [in German].
 20. *Reflexive Geschlechterpädagogik und Gleichstellung in Unterrichtsmitteln* (Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung). (2023). Retrseved from: https://pubshop.bmbwf.gv.at/index.php?rex_media_type=pubshop_download&rex_media_file=rgg_unterrichtsmittel.pdf [in German].
 21. Bundesministerium für Bildung. Retrseved from: <https://www.bmbwf.gv.at/Themen/schule/gd/meilensteine.html> [in German].
 22. *Leitfaden zur Darstellung von Frauen und Männern in Unterrichtsmitteln* (Bundesministerium für Wissenschaft, Unterricht, Kunst und Kultur). (2012). Retrseved from: https://pubshop.bmbwf.gv.at/index.php?rex_media_type=pubshop_download&rex_media_file=187_leitfadengeschlechter.pdf [in German].
 23. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Retrseved from: <https://www.european-agency.org/country-information/austria/teacher-education-for-inclusive-education> [in English].
 24. Schneider, C., Tanzberger, R. & Traunsteiner, B. (2011). Unterrichtsprinzip Erziehung zur Gleichstellung von Frauen und Männern. *Informationen und Anregungen zur Umsetzung ab der 5. Schulstufe*, 3 [in German].
 25. Seebauer, R. & Göttel, J. (2023). Gender-fair education in Austria. *Education & gender. Gender-specific education in different countries. Historical aspects – current trends*. Münster, 9–24 [in English].
 26. Tajalli, E. & Polzer, E. (2004). Bildungsentwicklung in Österreich 2000/2003. *Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur*. Wien [in German].
 27. United Nations. Retrseved from: <https://www.un.org/womenwatch/daw/Review/responses/AUSTRIA-English.pdf> [in English].

28. *Verordnung des Bundesministers für Bildung, Wissenschaft und Forschung, mit der die Verordnung über die Gutachterkommissionen zur Eignungserklärung von Unterrichtsmitteln geändert wird* (Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung). (BGBlA_2022_II_286). (2022). Retrseved from: <https://www.ris.bka.gv.at/eli/bgbl/II/2022/286/20220720> [in German].